

Subject Area
Textile and Fashion
Design

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 101
PP: 2687-2694

Arrival
03 July 2022

Published
31 August 2022
Article ID Number
63878

Article Serial Number
16

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/sssj.63878>

How to Cite This Article

Aydın, M. (2022).
“Şamanizm Kültüründeki
Sembollerin Günümüz
Erkek Giysilerine
Uyarlanması”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587)
Vol:8, Issue:101; pp:2687-
2694

Social Sciences Studies Journal is
licensed under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Şamanizm Kültüründeki Sembollerin Günümüz Erkek Giysilerine Uyarlanması

Adaptation of Symbols in the Culture of Shamanism to Today's Men's Clothes

Murat Aydın¹

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi., Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı ABD, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Şamanizm, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar uzanan bir yaşam ve inançlar bütünüdür. Bu yaşam tarzının kahramanları şamanlardır. Hayatımızda olan her şey doğadan gelir. İlk insanlardan günümüze eşsiz semboller yaratılırken, tamamen doğal ürünlerle ve doğayı bozmadan devam etmişlerdir. Doğa, sanatçının ilham kaynağıdır. Sanat, insan yaşamının varoluş nedeni, yaşama tutunması ve kılavuzu olmuştur. Doğadan ilham alan her şey aslında sihirdir. Günümüzün gelişen düzeninde sanat terimleri, eski yaşam biçimlerinde olduğu gibi sanatçıya şamanik bir değer kazandırmıştır. Şamanizm' in insanlar üzerindeki izleri ve etkisi her alanda olduğu gibi giyimde de yol gösterici olmuştur. Bu çalışma Şamanizm ve şaman kavramlarını incelemektedir. Şaman kıyafetleri, aksesuarları ve sembolik anlamları yer almaktadır. Şamanizm kültüründe kullanılan giysi ve sembollerin erkek giyimine uyarlanması ile hikâye panosu, teknik çizimler, sanatsal çizimler ve bir kombin bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şamanizm, Şaman, Semboller, Giysileri Yorumlama

ABSTRACT

Shamanism is a set of life and beliefs from the beginning of human history to the present day. The heroes of this lifestyle are shamans. Everything that happens in our life comes from nature. While creating unique symbols from the first people to the present, it has continued with completely natural products and without disturbing the nature. Nature is the artist's source of inspiration. Art has been the reason for the existence of human life, its holding on to life and its guide. Anything inspired by nature is actually magic. In today's developing order, the terms of art have given the artist a shamanic value, as in the old ways of life. The traces and influence of shamanism on people have been a guide in clothing as well as in every field. This study examines shamanism and shaman concepts. Shaman clothes, accessories and symbolic meanings are included. There are storyboards, technical drawings, artistic drawings and a combination with the adaptation of clothes and symbols used in shamanism culture to men's clothing.

Keywords: Shamanism, Shaman, Symbols, Interpretation of Clothes

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var oluşundan günümüze devamlı bir arayış içinde olup tarihini, kökenini yani geçmişini ve geleceğini merak etmektedir. Geleceğe köprü kurma isteği ve o zamanın koşullarını öğrenme isteği bu düşüncenin asıl sebebinin önemli etkenleri olarak gösterilebilir. Bu arayışların tarihsel süreç içerisinde çevresel faktörlere uyum sağlayarak sürekli değiştiği söylenebilir. Günümüzde arkeolojik çalışmaların teknolojik gelişmelerin sunduğu imkanların farklı boyutlarda devam ettiği görülmektedir. İnsanlığın bu mücadelesinde dinin de ilginç bir yönü vardır. İnsanlık tarihinin hemen her döneminde inanç olgularının varlığı, farklı bilim dallarının bu alanda araştırmalar yapmasına neden olmuştur. İnsanlar yaşadıkları yerlerde dini geleneklerini nesilden nesile aktarmıştır. Şimdiki yaşamımızda durum daha farklıdır. Her şeyin bilimsel bir açıklaması ve mantıklı bir çözümü vardır. Bazı durumlarda insan; doğanın en gelişmiş zekasına sahip olmasına rağmen açıklayamadığı birçok durumla karşı karşıya kalmıştır. Akılla açıklanamayan her olay bazen tanrılara bazen de ruhlara atfedilmiş. Diğer bir deyişle; İnsanlık tarihinin zihniyetinde bilimin egemenliğine kadar animist ve mistik düşünce yapıları çok uzun bir süre egemen olmuştur. Bu düşünceye göre doğadaki her şeyin bir ruhu vardır ve var olan her şey bu ruhların etkisi altındadır, yani her şeyi ruhların yönettiğine inanırlarmış. Hastalık, afet, kıtlık, kuraklık ve benzeri tüm olayların ruhlar tarafından gerçekleştiğine inanan düşünce sistemi, insanlık tarihinin çocukluk dönemine denk gelen çok yaygın bir inanıştır. Gelişmiş bilim çağında olmamıza rağmen hala o dönemlere ait inanışlara sıklıkla rastlıyoruz. Bilim, maddi dünyanın tüm nedenlerini ve etkilerini açıklasa da metafizik hala bilinmeyenler arasındadır. Sanat tarihinin ilk öncü sanatçıları olan şamanlardan esinlenerek sanat tarihine damgasını vurmuş birçok sanatçı olmuştur. Bu sanatçılar, şamanların dünyasını ve bu dünyayı oluşturan araçları resmetmiş, onların işaretlerini anlamaya ve kendi yorumlarını katarak aktarmaya çalışmışlardır. Bu çalışmada şamanların kültürel farklılıkları ve sembolik yönleri tanıtılmaya çalışılmış ve günümüz erkek giyimine etkileri değerlendirilmiştir. Bu bilgilerden hareketle Şamanizm kültürünün göstergelerinden esinlenerek günümüz erkek giysilerine yansımaları aktarılacaktır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Şamanizm inancında kullanılan göstergeler, günümüz giyiminde ürün ve sembol olarak ilham kaynağı olmaktadır. Bu çalışmada Şamanizm kültüründe kullanılan göstergeleri konu olarak erkek giyiminde tema oluşturmak ve koleksiyona yansıtma amaçlanmaktadır. Şamanizm kültürü ve göstergeleri farklı açılardan incelenmiştir. Bu çalışmada Şamanizm kültürü ve göstergelerinden kaynak oluşturularak, erkek giyim tasarımında ürünlere yansıtılması özgün bir önem oluşturmaktadır. Bu amaçla hazırlanan çalışma; arkeolojik bulguların göstergeler aracılığıyla analiz edilerek, atalarımızın inançları hakkında detaylı bilgiler sunması açısından önemlidir. Çalışmayı önemli kılan bir diğer neden ise literatüre katkı sağlaması ve gelecek çalışmalara yön vermesidir.

1.2. Yöntem

Bu çalışma yürütülürken; konu hakkındaki yerli ve yabancı kaynak taraması gerçekleştirilerek bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada tema oluşturularak, erkek giyiminde bir koleksiyon çalışması yapıp bu sürece aktarılacaktır. Bilimsel araştırmaların düzenli ve sistemli bir şekilde ilerlemesi, çalışmanın güvenilirliği açısından önemlidir. Bu nedenle çalışmada kullanılacak yöntem, problem çözmenin düzenli bir yolu olarak ifade edilebilir. Bu yöntem bölümündeki bilgiler araştırma türüne göre değişmektedir.

2. ŞAMANİZM

Şamanizm, M.Ö. başta Orta ve Kuzey Asya’ da toplulukların yaşadığı coğrafyada şaman olarak bilinen din adamları tarafından gerçekleştirilen inanç ve uygulamaların bütünüdür (Çoruhlu, 2002: 15). Şamanizm, insanların çeşitli olaylara anlam vermek ve bu olaylara hâkim olmak için tasarladıkları inançlar arasındadır (Perrin, 2003: 11).

Şamanizm, ister bir din olarak kabul edilsin, ister sıradan bir inançlar bütünü olarak kabul edilsin, geniş bir anlama sahiptir. Topluların kültürel dokularının ve sosyal yaşam tarzlarının devamlılığı, bağlı oldukları inançlarla çok ilgilidir. Dini inanç toplum yaşamını destekler; Kültürel yapı içinde eriyip, toplumsal yaşama kutsallık katabilirse hem kendini hem de kültürel oluşumlarını sağlayabilir (İnan, 2006: 48).

3. ŞAMAN

Şaman, Şamanizm’ de ayin törenleri uygulayan insanlar ile ruhlar, tanrılar, ruhlar ve insanlar arasında aracılık etme gücüne sahip kişidir (İnan, 2006: 72). Bu terim, çeşitli araştırmacılar tarafından büyücü ve hekim kelimeleri ile eş tutulmuştur (Aydın, 1994: 487).

Şaman kelimesinin nereden geldiği konusunda çeşitli bilgilerin olduğu söylenebilir. Bazı araştırma kaynaklarında ise kelimenin Moğolca kökenli olduğu söylenir. Diğer bir kaynakta ise Sanskritçe olduğu iddia ediliyor. Birinci görüşü destekleyen Banzarov, şaman kelimesinin Mançu dilindeki “saman” kelimesinden geldiğini söyler (Buluç, 1979: 310-311).

Görsel 1. Şaman

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/538039486706295711>

4. ŞAMAN GİYSİLERİNİN SİMGESEL ANLAMLARI

Şamanın, özel kıyafeti kendi içinde bir kutsallığı görünür kılar ve dini bir kozmografi oluşturur. Sadece bir tanrısalığın var olduğunu değil, aynı zamanda izlenecek bazı kozmik sembolleri ve metapsişik yolları da ortaya çıkarır. Dikkatli bir şekilde incelendiğinde, Şamanizm mitleri ve teknikleri kadar şeffaflıkla tüm Şamanizm sistemi ortaya çıkmıştır (Eliade, 1999: 175).

Giysinin kendisi, çevreleyen alandan niteliksel olarak farklı olan bir din mikrokozmosunu temsil etmektedir. Öte yandan neredeyse eksiksiz bir sembolik sistem oluştururken, diğer yandan kutsallığı nedeniyle başta ruhlar olmak üzere, birçok ve çeşitli ruhsal güçlerle donatılmıştır. Şaman, sadece onu giyerek ya da onun yerini alan nesnelere tutarak, normal kutsal olmayan alanı aşmaya ve manevi dünyayla temasa geçmeye hazırlanır.

5. ŞAMAN GİYSİLERİ

5.1. Sibirya Şaman Giysisi

Sibirya şamanları, efsanevi hayvanları temsil eden, demir halkalı figürlü bir elbise giyerler. Bir maske, şamanın gözlerini bağlamak için kullanılan bir mendil içerir, böylece ruh dünyasına yalnızca kendi içsel ışığıyla girebilir. Bakırdan ya da demirden yapılmış bir göğüslük ve şamanın en önemli varlığı olarak gördüğü bir başlık veya külahdır. Cüppenin arkasında ayrıca şamanın gücünü ve dayanıklılığını simgeleyen hilal ve demir zincirler bulunur (Eliade, 1999: 178-180).

Görsel 2. Sibirya Şamanın Giysisi

Kaynak. <https://tr.pinterest.com/pin/368169338266692252>

5.2. Buryat Şaman Giysisi

18. Yüzyılın ikinci yarısında, yazar Pallas P. S. (1788) bir Buryat kadın şamanın görünüşünü şu şekilde anlatmıştır. Şamanın elinde iki değneğin olduğunu; değneğin ucunun at başı şeklinde yontularak işlendiğini ve atın boyun kısımlarına çingiraklar asıldığından bahsetmiştir. Şamanın giysisinin siyah ve beyaz kürklerden yapıldığını ve otuz adet yılanın omuzlarından yerlere kadar sarktığını dile getirmiştir. Şamanın başlığının ise, köşe uçlarında geyik boynuzlarına benzeyen demirden yapılan bir miğferi kullanıldığını ifade etmiştir (Eliade, 1999: 180-182).

Görsel 3. Buryat Şamanın Giysisi

Kaynak. <https://tr.pinterest.com/pin/444730531928364376>

5.3. Altay Şaman Giysisi

Altay şamanının cübbesi keçi veya ren geyiği derisinden yapılmıştır. Üzerine yılanları temsil eden birçok kurdele ve mendil dikilmiştir. Kurdele ve şeritlerin bir kısmı yılan başı şeklinde kesilerek iki gözlü ve ağzı açık şekilde bırakılmıştır. Uzun yılanların kuyrukları çatalı yapılmış ve bazen tek bir kafaya üç yılan bağlanmıştır. Şamanın zengin olması için 1.070 yılanın olması şart olduğu söylenir. Altay şamanın eşyaları arasında birçok demir eşya bulunmaktadır. Bunlar arasında küçük bir yay ve ruhları (şeytanları) korkutmak için kullanılan oklar öne çıkmaktadır (Eliade, 1999: 183-184).

Görsel 4. Altay Şamanın Giysisi

Kaynak. <https://tr.pinterest.com/pin/512706738812349947>

6. ŞAMANLARIN AYNASI

Nesnelerin büyümlü anlamları kabileden kabileye değişir. Şaman aynasının şamanın dünyayı görmesini, ruhların yerini belirlemesini veya insanların ihtiyaçlarının yansıtmasını sağladığı söylenmiştir. Şaman, aynaya baktığında ölünün ruhunu görür. Moğol şamanların bazıları da aynada beyaz atlarını görürler. En tipik ve yetkin şamanik hayvan küheylan' dır. "Dört nala koşmak", "baş döndürücü bir hızla" gibi deyimler, şamanın, "uçuşunu" veya esrimesini tanımlamak için kullanılan geleneksel formülleridir (Eliade, 1999: 184-185).

Görsel 5. Şamanın Aynası

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/532128512195050464>

7. ŞAMANLARIN MASKESİ

Şamanın eşyaları arasında devasa bir maske olduğu söylenir. Günümüzde bu gelenek Buryatlar arasında ortadan kalkmıştır. Sibirya ve Kuzey Asya’ da şamanik maskeler çok nadirdir. Örnek olarak Shirokogorov, bir Tunguz şamanının “ruhun malı” sunun kendi içinde olduğunu göstermek için maske nasıl yapılıp kullanıldığını anlatır. Chukchi, Koryak, Kamçadal, Yukaghir ve Yakutlarda maskenin Şamanizm’ de hiçbir rolü yoktur; daha ziyade, Chukchi’ de olduğu gibi çocukları korkutmak veya Yukagirlerde yapıldığı gibi cenaze merasimlerinde ölenlerin ruhları tarafından tanınmaktan kaçınmak için de kullanılır. Eskimo halklarına gelince şaman, özellikle Kızılderili kültürlerinden güçlü bir şekilde etkilenen Alaska Eskimoları arasında maskeler kullanır (Eliade, 1999: 196).

Görsel 6. Şamanın Maskesi

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/342484746647117326>

8. ŞAMANLARIN DAVULU

Davul, şamanik törenlerde birincil rol oynar. Sembolizmi karmaşıktır, büyüsü birçok işlevi yerine getirir. Şaman davulu; şamanı “dünyanın merkezine” taşımak ya da havada süzülme, ruhları çağırma ve “hapsedilmek” sonunda şamanı elde etmek için olsun, şaman seansının yürütülmesi için vazgeçilmezdir. İşine konsantre olmak ve dolaşmaya hazırlandığı ruhsal alemle temas geçmek için davulun Şamanizm’ de özel bir yeri vardır. Davul, şamanı ötelere taşıyan gerçek bir araçtır (Durry, 1989: 75).

Görsel 7. Avrasya Şamanının Davulu

Kaynak. <http://tengriciturkiye.blogspot.com.tr/2016/08/saman-davulu.html>

9. ŞAMANİZM KÜLTÜRÜ VE SEMBOLLERİ KONULU TEMA ÇALIŞMASI

Giyim, insanın içinde yaşadığı toplumun değerleri, hiyerarşisi, psikolojik durumu sosyolojik eğilimleri ve bireyin toplumdaki sosyal konumu, ideolojisi, yaşam tarzı, mesleği, cinsel kimliği, siyasi eğilimi hakkında bilgi verir. Bu durumda moda, konuşma eyleminden sonra bireyin en iyi iletişim şeklidir. Giyim dilinde giyimin tarzı, malzemesi ve rengi gibi özellikler de sözsüz iletişimde etkilidir. Giydığımız kıyafetler onlara verilen değerler eski yeni zamana ve yaş gibi gruba göre değişse de imaj ve çağrışımlar oluşturur. Kıyafetlerimizi seçerken bilinçli veya bilinçsiz olarak sosyal kimliğimizi aktarıyoruz.

Şamanizm kültürü ve sembollerinin erkek giyimine yansımaları konulu yapılan bu tema çalışmasında; hikâye panosu, teknik çizim, artistik çizim ve kombin yorumlaması başlıklar halinde alt alta sıralanmıştır.

9.1. Hikâye Panosu

Görsel 8. Karma görseller

Kaynak. www.pinterest.com.tr, www.wgsn.com/en

9.2. Teknik Çizim

9.3. Artistik Çizim ve Kombin Yorumlaması

Bu çalışması dört parçadan oluşan bir kombindir.

Palto: Şamanlar, cübbeleri ile kendilerini daha güvende hissediler. Cübbeleri olmadan kötü ruhlarla karşı korunmasız hale geldiklerine inanırlar. Günümüz modasına uygun cübbeden esinlenerek geliştirilmiş hali olan kışlık bir palto tasarlanmıştır. Palto, ren geyiği derisinden sekiz düğmeli bir paltodur. Paltonun etek kısmına ren geyiğinin sakalları garni olarak kullanılmıştır. Yaka ve cep kısmına, ekose desen baskılı gabardin kumaş garni olarak kullanılarak daha güncel bir form elde edilmiştir. Palto Ren geyiği derisinden olduğu için ağır olduğunu düşünerek iç kısmına hafif olması adına koyu hardal tonlarda, gramajı düşük bir astar kullanılmıştır. Palto düğmeleri için, hayvan kemiklerinden yapılmış düğmeler kullanılmıştır.

Gömlek: Kırkyama tekniğini kullanarak bir gömlek hazırlanmıştır. Gömlekte de yine ekose desen kullanılmıştır. Kombin, pastel tonlarda olduğu için hareket katacağı düşünülere, kırmızı renk kullanılmıştır. Gömlekte kumaş olarak farklı türde (ipek, pamuk ve yünlü ekose) kumaşlar bir araya getirilmiştir. Gömlek üzerinde baskı olarak, şamanların davullarının üzerindeki sembolik desenler kullanılmıştır.

Kazak: Hayvanlardan elde edilen yün iplikten bir triko kazak tasarlanmıştır. Kazağa desen olarak; şamanların ateş yakıp, üzerinde ayin yaptıkları, çatlama topraklar ilham alınmıştır. Flok baskı tekniği kullanarak, kazağa desen uygulanmıştır.

Pantolon: Dokuma gabardin kumaştan bir pantolon hazırlanmıştır. Diz kısmına deriden yama dikilerek modele uygun bir kombin olması sağlanmıştır. Palto ve kazak üstünden çıkardığında kırkyama tekniği öne çıkmaktadır. Bu durumda pantolon ve gömlek daha uyum içinde olacaktır. Pantolona motif olarak, şamanlara ait büyü yapmak için kullandıkları semboller, emprime baskı olacak şekilde uyarlanmıştır.

Aksesuar olarak, gömleğin rengi tek kırmızı olarak yalnız kaldığı için çorap ve gözlüğünü de aynı tonda kullanarak, modelin kombininin bir bütün olması sağlanmıştır. Ayakkabıyı ise, astar rengine uygun, yarım deri bir bot tasarlanarak kombin tamamlanmıştır.

10. SONUÇ

Şamanizm; doğa olaylarına, doğaüstü veya metafizik açıklamalar getirmesi ve tüm bu doğaüstü olayların nedeni olarak, doğaüstü varlıkları kozmogonik ve kozmolojik sistemlerine yerleştirmesi bakımından bir inanç sistemidir. Şamanizm' in önem arz ettiği inançları açısından, canlı ya da cansız her varlığın bir enerjisi ve ruhunun olduğu inanıp bu bağlamda kendine yer bulmaktadırlar. Şamanizm' in öncelikli ilkelerinin en başında, insanın ve dünyanın ikili yorumuna dayanmasıdır. Şamanizm' de insan bir bedene ait olabilir veya bir ve daha fazla ruhtan da oluşabilir.

Ruhların bedenden ayrılabilceği ve öldükten sonra da hayatını sürdüreceğine inanılan bir özdür. Bu durumun, bir tek insanlar için değil, doğadaki bütün canlı ve cansız varlıkların da ruhlarının olduğuna inanılmasıdır.

Hayatımızdaki her şey doğanın bir eseri ve bir parçasıdır. Eski insanlar kendi imajını yaratırken, tamamen organik malzemelerle, doğal mekanlarda hareket etmişlerdir. Gelişmiş yaşam olmadığı gibi gelişmiş çevre de yoktur. Tüm sanatsal müdahaleler dünyanın her yerinde; ağaç oyukları, ağaç dalları, ağaç yaprakları, mağaralar ve benzeri malzemelerdendir. Bu malzeme çeşitlilikleri, ilk insanların herhangi bir tepedeki bir kayaya müdahalesiyle bile doğa ile doğrudan ilişki kurabildiğini göstermektedir. İlkel insanın doğa ile birlikte yaşadığı düşünülmüdü. Ortaya çıkardığı simgeler ve semboller, kendi dışındaki güçlere karşı korunma göstergeleridir. Doğa sanatçının ilham kaynağıdır. Sanatçı hem doğayı taklit ederken hem de onunla doğrudan ilgilenirken doğayı kendi anlamı için bir araç olarak kullanmıştır. Yani, sanat özünde bir sihirdir. Sanat; insanın yeryüzündeki varlığının nedeni, dayanak noktası ve kılavuzu olmasıdır.

Bilim ve teknolojinin, yaşamdaki egemenliği karşısında sanatçı, duygusal, ruhsal ve yaşamsal olanı üreterek geliştiren, böylece modern hayatın hızlılığını dengeleyen, özel bir öneme sahiptir. Bu yüzyılda gelişen avangart sanat terimleri, eski gelişmemiş kültürlerde olduğu gibi, sanatçıya “şaman” bir değer atfetmiş ve sanatçıyı toplum ile manevi güçler arasında ilişki sağlayan biri olarak görmüştür. Diğer dünyada var olduğuna inanılan güçlerle, sihirli eylemler aracılığıyla iletişim kuran şamanın, tören sırasında kullandığı danslar, yüz ifadeleri, giysiler ve maskeler, insan algısının ışığında, sanatsal anlatım çerçevesinde varlığını sürdürmüştür.

Bu çalışmada da görüldüğü gibi hem batı giyimine hem de çağdaş giyime yansıyan birçok şamanik unsur bulunmaktadır. Tüm bu unsurların, kültürel değişimlerin hızla yansıtıldığı günümüz giyimine aktarılması, yeni nesillerin özgün kimliğinin kaybolmaması için oldukça önemlidir. Bu nedenle giyim ve tamamlayıcı ürünlerde Şamanizm ve buna dayalı kültürel verilerin etkilerini algılaması, sanata bilinçli bir şekilde yansıtması, bu alanda araştırma ve çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Aydın, M. (1994). Şamanizm’ in Eski Türk Dini Hayatı ile İlişkisi, 11. Türk Tarih Kongresi. C.2, 487-499., Ankara
2. Buluç, S. (1979). Şamanizm, TDV İslam Ansiklopedisi, C.11, İstanbul
3. Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Ana hatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul
4. Eliade, M. (1999). Şamanizm, (Çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi, Ankara
5. İnan, A. (2006). Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul
6. Karasar, N. (2009). Araştırmalarda Rapor Hazırlama, Nobel Yayınları, Ankara
7. Perrin, M. (2003). Şamanizm, (Çev. Bülent Arıbaş), İletişim Yayınları, İstanbul